

tificiós i inadmissible *dianenses* que han usat alguns. En l'establiment de la forma correcta en la nostra llengua alguns havien usat *Dènia*, però des de 1935 tothom es posà d'acord que no s'havia d'acceptar altra accentuació que la viva: *Dènia*.

MENCIONS ANT. Cristianes: fi S. XII, *Deina* en el Poema del *Cid*, v. 161: no veig cap raó seriosa per esmenar la forma del text de Per Abat, en *Denia* com féu Mz.Pi. en l'ed. crítica. *Dènia* és com es troba sempre en tots els textos posteriors; 1238 (Huici I, 289). 1244: doc. on Jaume I en dóna als Templers la meitat de la drassana (*A.C.A.*, perg. 960); tres docs. de la mateixa data p.p. Huici (I, 383, 384, 386). *Figues de Dènia* en la Lleuda de Cotlliure a. 1249 (*RLR* IV, 252). Cròn. de Jaume I, pp. 319 ss. Molt repetit en el *Rept.*, 15 Bof. 367, 468 etc., parlant de la drassana, portals, ràpita, banys, pont i alqueries dependents. I també: *Denia* 1315 (*CoDoACA* XII, 27). Només en un altre doc. de 1315 (*CoDoACA* XII, 265) he trobat *Dinia* (amb una metafonia com *sinia* < *senia*).

En Fonts Àrabisques: *dānīa* o *dāniya* en el Bekrī († 1094) i en el Himyarī (ed. Levi-Provençal, 45 i 246.17). I el gentilici d'un moro que era d'allí, Abu *Amr ad-Dāni* (1053). I en *PALc*: *Dènia* (192a24).

BIBLGR. De màxima importància tot el que va escriure el P. Roc Chabàs, en les seves diverses obres, i particularment en la revista, que fundà i dirigí a *Dènia*, *El Archivo*, 7 vols., excepcional entre les publicacions valencianes de tots temps, per la seva depurada crítica, i considerable saber filològic i històric. 30 Envist això és pàlida la qualitat i utilitat, de la biblgr. de Lz.Vargas (c. 1774, I, 15); «ordenanzas municipales para la guarda y seguridad del término de la ciudad de Denia, por el R. y Supremo Consejo», 9-IX-1806, I, 24 pp. in fº, Val. 1806. Mereix elogi 35 tanmateix la revista literària i d'actualitat, *La Marina*, publ. conjunta de *Dènia* i Alacant, en els anys 1962-1965, on es troben alguns articles i reportatges, de digne to modern i valencià, sovint útils per a estudis dialectals i onomàstics.

ETIM. Res de llatí, ni grec, ni àrab. No dubtem que és un nom pre-romà, que cal qualificar de paleohispànic, i amb les degudes reserves, per la vaguetat de l'expressió, podem donar com ibèric. La forma més antiga en què el trobem és *Diniu*, en monedes inscrites en alfabet ibèric: *Monumenta Linguae Ibericae*, nummi 99. Lectures de Hübner, aprovades per la crítica del gran lingüista Schuchardt (*Iberische Deklination*, 40), sense més reserva que la precisa índole fònica de la primera *i* (la que ell simbolitza amb una *i* gòtica i altres amb una *ı* versaleta; versemblant que fos una *j* ben oberta). Altrament també el geògraf de Ravenna l'anomena *Dinium*.

Forma que assemblant-se tant al nom de la deessa *Diana*, i al deriv. *Dianium* nom dels temples i edicles 35 que se li dedicaven (hi ha sengles *Dianium* a Etrúria, Sicília etc.), conduïa inevitablement a una artificiosa romanització *Diantium*. Tot seguit, és clar, es construirien a *Dènia* temples dedicats a *Diana* pels romans, i que els grecs consagraren a la seva versió grega *Arte-* 60

mis; en conseqüència es troba algun cop *Artemision* com a nom de *Dènia*, i és *Dianium* el nom que li donen Ciceró, Mela, Plini i fins Ptolemeu; no deixa d'aparèixer també en alguna inscripció (no sé si en la de *CIL* II, 358, trobada a *Dènia*). Vegeu-ne més notícies en Tovar (*Iberische Landeskunde* II, tom 3, 1989, pp. 207, 337, 33), i García Bellido (*Hispania graeca*) i en l'ed. d'Estrabó per Lasserre. I és una forma que no mancà d'algun ressò en cercles erudits: com la forma *Zenium* que li dóna St. Isidor. Però això fou esporàdic i aviat naufragà en complet oblit.

L'adaptació de noms de lloc més antics als hàbits lingüístics llatins és un fet molt repetit. Així LEUKANTO- fou llatinitzat en *Lucentum* (supra, s. v. *Alacant*), ILLERSDA en *Ilerda*, BOLSKAN en *Oscà*, el gr. *Massalia* en ll. *Massilia* (i una adaptació més dràstica constatarem des del seu ètimon grec, en el cas de la veïna població de Xàbia).

La forma catalana, romànica i àrabiga del nom prové directament del paleo-hispànic. També és fals suposar que vingui d'una arabitjació, de *DIANIUM*. Encara que en l'alfabet àrabíc es representi amb un àlif, de prolongació, i algun dels àrabs fins hi posi vocal fatha, això ho pronunciaven *é*, com és normal en els escrits àrabs, i així ho escriu *PALc* en la seva inequívoca transcripció en alfabet llatí. Notem que una evolució fonètica de *DIANIUM* hauria donat *Ja-*: cf. *DIANA* > *La Jana*, i és també l'ètimon de *Anna* dels Serrans (passant per *Iana*, del *Rept.*). Com a màxim la pertorbació àrabiga pogué causar la *-a* final, cosa també incerta, puix que ignorem si la flexió ibèrica de *Diniu* no condicionava també una variant *-a*, *-e* o anàloga. Si el nom hagués passat directament del mossàrab al català hauria fet *Deña*: però com que en àrab no és possible una *y*, en feren adés *denīa* adés *deña* (així en Per Abbat), cf. el que hem vist a *Cocentaina*.

Si la creació del nom fou obra de la llengua ibèrica, i què hi pogué significar, estiguem resignats a ignorar-ho: certament res de *Diana* ni de *fada*, com en *La Jana*. És versemblant que hi hagi parentiu amb el nom, també pre-romà d'una ciutat pre-alpina, la que els francesos anomenen *Digne*, capital del dept. de Basses-Alpes, oc. ant. *Dinha*, ben documentat des dels trobadors (Hugo de *Dinha*, en *Sancta Doucelina*, c. l'a. 1200, Appel *Chrest.*, 119.50). *Oppidum Dinia*, en efecte, la forma que li donen Plini i altres romans (Holder, *Alt. Spr.* I, 1183), coincideix amb la de l'ètimon de *Dènia*; potser fins i tot en la *-a*, segons la conjectura que femem. És segur, però, que això no té res de llatí, com conjectura Vincent (*Top. Fr.*, § 118a) ni de cèltic, com insinuen Holder i Skok (§ 488): no hi ha arrel en l'una ni en l'altra llengua. Però és ben versemblant que el nom de totes dues ciutats provinguí d'una mateixa font pre-indoeuropea i pre-ibèrica, del remot fons comú epi-tirrenic o paleo-europeu. Ignorem si en aquesta *DINIA* la *i* era llarga o breu, cf. oc. *tinba*, cat. *tinya*, *TINĒA pinba*, *pinya PINĒA*.

Denís, cogn., V. *Dionís* -*Denó*, V. *Vilardenó*